

Project restauratie ‘Pilo’-Schoorsteen

1. Het project in een notendop

De Stichting tot Behoud van het Monument in de Jufferswaard (hierna te noemen als Stichting Jufferswaard) zet zich in voor het behoud van het cultureel erfgoed in de uiterwaard van Renkum, genaamd de *Jufferswaard*.

De Jufferswaard beslaat een oppervlakte van ruim 30 ha. Dit is tevens een Natura2000 gebied. In deze Jufferswaard staan de resten van de laatste steenfabriek in Renkum waarvan de 45 m hoge schoorsteen, in de volksmond ‘*Pilo*’ genoemd, niet te missen is. Het is een bijzonder landschapselement dat in Nederland steeds zeldzamer begint te worden.

Daarbij heeft de oude schoorsteen een bijzondere culturele, industriële en historische betekenis voor het dorp Renkum, waardoor deze een belangrijke rol kan blijven spelen in educatie. De schoorsteen en achterliggende geschiedenis draagt bij aan de lokale identiteit, de verbinding met het industriële verleden van Renkum en de herinnering aan de slag die hier in september ’44 heeft plaatsgevonden als gevolg van operatie ‘Market Garden’.

De Piloschoorsteen is een hoofdbestanddeel van het gemeentelijk monument. De schoorsteen staat nog steeds fier overeind en markeert daarmee een belangrijk stukje geschiedenis van het dorp Renkum en de regio én de voormalige baksteenproductie langs de Nederlandse rivieren. De staat van onderhoud is echter ronduit slecht te noemen en op termijn bestaat er een reëel risico van instorten. De Monumentenwacht formuleert de toestand van het monument als volgt: “De constructieve toestand (casco) van de schoorsteen is redelijk. De onderhoudstoestand is slecht.”

Het project concentreert zich op de restauratie van deze schoorsteen.

In deze notitie volgt eerst een beschrijving van de historie en de huidige betekenis van de schoorsteen en de Jufferswaard. Daarna wordt ingezoomd op de restauratiewerkzaamheden. Tot slot volgt een beschrijving van de rol van de stichting in het totstandbrengen van deze restauratie en hoe zij dit aanpakt.

2. Historie en huidige betekenis

2.1 Industrieel verleden

Renkum

De baksteen- en papierproductie hebben eeuwenlang een centrale rol gespeeld in het industriële verleden van Renkum. De baksteenindustrie maakte gebruik van de rivierklei in de uiterwaarden. De papierindustrie ontleende haar bestaansrecht aan de geografische ligging van Renkum aan de uitmonding van het Renkums beekdal in de Neder-Rijn. Door de toestroom van schoon water via de



Pilo-schoorsteen met op de achtergrond het huidige Renkum, 2024
Foto: Monumentenwacht Gelderland

sprengbeken vanuit de Veluwe, kon een florerende papierindustrie ontstaan waaruit het huidige Parenco is voortgekomen. De huidige Parencofabriek aan de Neder-Rijn is in 1912 gebouwd op de plaats van de (verlaten) steenoven 'de Kloosterkamp', eveneens gelegen in de Renkumse uiterwaarden, naast de Pilo.

Zowel de baksteen- als de papierfabrieken droegen in belangrijke mate bij aan de sociale samenhang en ontwikkeling van de Renkumse gemeenschap.

De iconische Pilo-schoorsteen vormt een belangrijke herinnering aan het industriële verleden van Renkum. Door de ligging naast de huidige papierfabriek van Parenco wordt het industriële verleden en heden van Renkum in een beeld samengevat.



*Restauratie van artillerie-inslagen tijdens WO2
Foto: Monumentenwacht Gelderland*

2.2 Tweede Wereldoorlog

De Renkumse uiterwaarden en de daarin gelegen steenfabriek, lagen in september 1944 midden in het gevechtsgebied tussen de Duitsers en de geallieerden tijdens en na de operatie 'Market Garden'. De steenfabriek heeft daardoor zware schade ondervonden. Na de oorlog is de schoorsteen gerestaureerd, opdat de stookvergunning behouden kon blijven. De restauratieplekken, het zogenaamde inboetwerk, zijn nog duidelijk zichtbaar en zal ook na restauratie zichtbaar gehouden worden als blijvende getuigenis van de gevechten tijdens de Tweede wereldoorlog in dit gebied.

De overige fabrieksonderdelen, zoals de persinstallaties, het locomotiefhuis voor de kleitrein en de steenovenkamers zijn niet meer gerestaureerd. De fabriek is uiteindelijk niet meer opnieuw opgestart. In de daaropvolgende jaren daarna zijn de verschillende, niet gerestaureerde onderdelen van de fabriek, geleidelijk vervallen tot ruïnes, die op verschillende plaatsen in de Jufferswaard nog duidelijk zichtbaar zijn. Deze overige fabrieksonderdelen vallen echter niet onder dit projectvoorstel, dat uitsluitend op de schoorsteen is gericht.

2.3 Natuur en industrieel erfgoed verweven

De Jufferswaard is in de jaren '80 met de restanten van de steenfabriek verkocht en in beheer gegeven van Staatsbosbeheer. De afgelopen decennia heeft de Jufferswaard zich ontwikkeld tot een belangrijk natuurgebied met een rijke flora en fauna. Sinds 2014 is de Jufferswaard aangemerkt als Natura2000 gebied, als onderdeel van het Rijntak gebied. De hiervoor genoemde ruïnes en landschapselementen van de oude steenovencultuur liggen verstrengeld in de Jufferswaard en spelen een belangrijke rol in de habitat voor flora en fauna. Ook de kleibult en de droogvelden zijn nog duidelijk in het landschap zichtbaar, evenals de smalspoorrails. Het 'ruïnelandschap' dat de steenfabricage achterliet is hierdoor veranderd in een natuurlijk paradijs. In het voorjaar lichten de bloeiende meidoorn- en sleedoornhagen mooi op in het landschap. De hagen zijn ideale plekken voor allerlei zangvogels zoals braamsluiper en fluitier. De koekoek roept en nachtegallen zingen. Roodborsttapuit, blauwborst en appelvink zijn enkele andere voorkomende vogels. In de plas is een grote verscheidenheid aan vogels waarneembaar, waaronder kluten, knobbelswanen, lepelaars en allerlei eendensoorten. De blauwe schicht van de ijsvogel is regelmatig waar te nemen bij plas of beek. Ook vos, das en bever zijn aanwezig in het gebied. Vooral van de laatste zijn de (vraat)sporen duidelijk te zien.

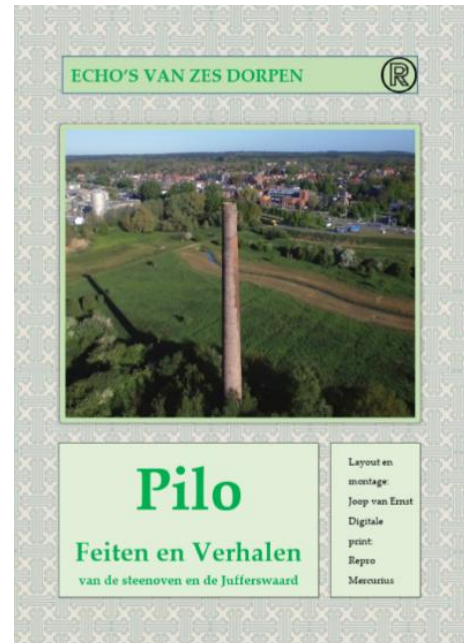
Het gebied is vrij toegankelijk en trekt veel bezoekers. De WUR heeft in 2018-2019 een onderzoek gedaan naar de hoeveelheid bezoekers en de wensen van verschillende stakeholders en over de toegankelijkheid van de Jufferswaard. Dit is door WUR gepubliceerd als het [WEWI-rapport 353](#). Dit rapport bespreekt de resultaten van de stakeholder analyse en bezoektellingen

die rond recreatie in het Natura 2000 gebied de Jufferswaard is uitgevoerd in de periode 2018-2019. De Jufferswaard, een 31 ha grootte uiterwaard in de gemeente Renkum, is een gebied waar gerecreëerd kan worden. Jaarlijks zijn er 55.000 bezoeken, voornamelijk van inwoners uit de aansluitende dorpen Renkum en Heelsum. Gemiddeld zijn er 150 bezoeken per dag. Ten behoeve van de restauratie is ook een onderzoek (=‘QuickScan’) uitgevoerd naar beschermde soorten op, in en rond de schoorsteen van de oude steenfabriek Jufferswaard ([Quickscan beschermde soorten schoorsteen steenfabriekruïne Jufferswaard met AERIUS conclusie](#)).

2.4 Pilo, feiten en verhalen

Ter gelegenheid van open monumentendag heeft het Renkums Genootschap in 2017 een speciale editie uitgebracht van haar blad ‘Echo’s van zes dorpen in het groen’, getiteld: [Pilo, feiten en verhalen van de steenoven en de Jufferswaard](#).

Naast een beschrijving van veel historische feiten, bevat deze editie ook veel persoonlijke vertellingen van oude Renkumers over de betekenis van de Jufferswaard voor hen en wat ze hier hebben meegemaakt. Na deze uitgave is de lijst met verhalen uitgebreid met o.a. oral history artikelen in de ‘Echo’s van Oud Renkum’.



Voorblad van de speciale editie van de Echo's van zes dorpen.

3. De restauratie

3.1 Staat van onderhoud

In 2024 heeft de monumentenwacht Gelderland een inspectierapport opgesteld: [INSPECTIERAPPORT 2024, objectnummer 5249 Schoorsteen met restanten steenfabriek Jufferswaard bij Heelsum/Renkum](#).

De algemene conclusie die uit deze inspectie is getrokken, is dat de constructieve toestand (casco) van de schoorsteen redelijk is en de onderhoudstoestand slecht is.

Alle metalen spanbanden zijn er afgefallen en het voegwerk is zwaar aangetast. Als onderhoud uitblijft, bestaat op termijn een reëel risico van instorten. Het grootste risico is misschien wel blikseminslag omdat een bliksemafleider ontbreekt.

Zonder ingrijpen moet de schoorsteen in verband met onveiligheid gesloopt worden en gaat deze verloren. Hierom is het noodzakelijk de schoorsteen in zijn huidige staat te restaureren.

3.2 Restauratiewerkzaamheden

Het project beoogt een grondige restauratie, zodat de schoorsteen voor nog minstens 50 jaar behouden blijft.

De restauratie omvat vooral:

- Herstel van metsel- en voegwerk.
- Aanbrengen van de oorspronkelijk aanwezige ijzeren trekbanden en een bliksemafleider.
- Grondige reiniging van de schacht.

De werkzaamheden worden uitgevoerd door een gespecialiseerde restaurateur (Meijer B.V.) die hiervoor een restauratieplan met offerte heeft uitgebracht. De totale restauratiekosten bedragen ongeveer €250.000,-



De huidige eigenaar (Staatsbosbeheer) heeft inmiddels haar volledige medewerking aan de restauratie en aan de stichting toegezegd. Dit is in een formele overeenkomst vastgelegd tussen Staatsbosbeheer en de Stichting tot Behoud van het Monument in de Jufferswaard.

De uitvoering van het plan zal ook in zorgvuldige afstemming met Staatsbosbeheer gebeuren.

De ecologische waarde van de omgeving wordt gewaarborgd.

Alle Natura2000 vereisten t.b.v. de restauratie zijn inmiddels afgestemd in overleg met provincie en Omgevingsdienst. Aan deze vereisten kunnen we voldoen. De vergunningverlening is derhalve geen belemmering. Het plan is om de restauratie in augustus 2027 te starten, na het broedseizoen, om de verstoring van de natuur te minimaliseren.

3.3. Tijdschema sleutelactiviteiten

Activiteit \ Jaar/Kwartaal	2026	2026	2026	2026	2026	2026	2026	2026	2026
	1	2	3	4	1	2	3	4	1
1. Zoeken/Lobbyen/overleg									
2. Omgevingsvergunning gemeente									
3. Natuurvergunning Prov. Gelderland									
4. Go-besluit Staatsbosbeheer									
5. Voorbereiden en uitwerken subsidie aanvraag Provincie Gelderland									
6. Fondsenwerving co-financiering									
7. Beschikking Provincie Gelderland									
8. Restauratie aanbesteding (Incl. voorbereiding)									
9. Schoorsteen opknappen/Restauratie									
10. Externe Projectcommunicatie									
11. Afronding en viering restauratieresultaat									

= voltooid per 2026-10-01

3.4 Financiering van de restauratie

De provincie Gelderland heeft aangegeven bereid te zijn om (maximaal) 50% van de kosten te financieren vanuit het fonds Toekomstig Erfgoed, mits aan alle voorwaarden, w.o. alle benodigde vergunningen, overeenkomst met eigenaar en technische restauratievoorwaarden, wordt voldaan. De andere helft wil de stichting via diverse fondsen/donateurs bij elkaar verzamelen. Hiervoor is een lijst opgesteld met fondsen waarvoor mede financiering van de restauratie mogelijk in aanmerking komt.

De stichting beschikt inmiddels over een ANBI status, waardoor zij makkelijker in aanmerking komt voor donaties.

4. Publieksactiviteiten voor de beleving van de cultuurhistorische waarden

Om de cultuurhistorische waarden van de Jufferswaard en de Pilo schoorsteen te benadrukken en te doen beleven is het van belang dat er publieksactiviteiten worden georganiseerd en gefaciliteerd. Er bestaat al een audiotour, de zogenaamde 'Pilo Podwalk'



(<https://jufferswaard.nl/podwalk/>). Regelmatig worden ook door anderen excursies in de Jufferswaard georganiseerd. Zo organiseert de KNNV afdeling Wageningen e.o. jaarlijks in augustus een excursie in de Jufferswaard, waarin de natuurwaarden en de cultuurhistorische waarden worden belicht.

Voor publieksactiviteiten rondom de restauratie ("het Pilo-restauratiefeest") zal een afzonderlijk project worden opgezet door de Stichting Jufferswaard. Omdat naar verwachting hier ook afzonderlijke financiering en financieringsbronnen aan de orde zijn, zijn deze publieksactiviteiten niet in dit projectplan opgenomen.

5. De stichting Jufferswaard

5.1 De rol van de stichting en haar activiteiten

Na een aantal jaren van planvorming en voorbereidende activiteiten, is eind 2024 de stichting Jufferswaard opgericht om het behoud van het monument in de Jufferswaard te realiseren middels het uitvoeren van het restauratieplan.

De stichting heeft een financiële startbijdrage van de stichting BOEi ontvangen om de kosten van de oprichting en één van de voorbereidende activiteiten te kunnen dragen:

<https://www.vriendenvanboei.nl/projecten/restauratie-schoorsteen-jufferswaard/>

Het werk van de stichting omvat:

1. het opstellen van een restauratieplan i.s.m. een gespecialiseerde aannemer;
2. het organiseren van samenwerking met Staatsbosbeheer (eigenaar) en andere stakeholders
3. Overleg met Gemeente Renkum en Provincie Gelderland en het organiseren van de benodigde vergunningen
4. het verwerven van fondsen en donateurs voor de financiering van het restauratieplan

Medio 2026 zijn de activiteiten 1 t/m 3 afgerond of in fase van afronding.

Met Staatsbosbeheer is een constructie overeengekomen waarin Staatsbosbeheer eigenaar blijft en zij de stichting, middels een opstalrecht voor 10 jaar, faciliteert in het kunnen uitvoeren van de restauratie en beheer van de schoorsteen in de 10 jaren na de start van de restauratie.

Het Inspectierapport en de QuickScan flora en fauna is uitgevoerd en gerapporteerd aan de Gemeente Renkum en de Provincie Gelderland.

De Stichting Jufferswaard houdt de volledige verantwoordelijkheid voor het restauratieproject.

5.2 De mensen achter de Stichting Jufferswaard

Uiteindelijk zijn de mensen in belangrijke mate bepalend voor het succes van een plan.

Het bestuur van, en het werk voor, de stichting wordt onbezoldigd uitgevoerd door een vaste kerngroep met relevante professionele expertises en ervaring. Allen hebben op hun eigen manier een nauwe connectie met de Jufferswaard en zijn maatschappelijk betrokken in Renkum e.o. (<https://jufferswaard.nl/over/>)

Website: <https://jufferswaard.nl/>